

УДК 766.01(084.5):003.7:502/504
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-16>

Олена МУДАЛІГЕ,
orcid.org/0000-0003-0719-2319
мистецтвознавець, викладач, аспірант кафедри графічного дизайну
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
(Харків, Україна) elenamudalige@gmail.com

ЗАСОБИ ДИЗАЙНУ ШРИФТОВОГО ПЛАКАТУ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

В роботі досліджено зразки міжнародного шрифтового плакату з колекції, зібраної під час проведення в Харкові Міжнародної триєнале екологічного плакату «4-й Блок» (1991–2021 рр.), створеної в свою чергу в пам'ять про трагедію на Чорнобильській АЕС та з метою поєднати творчі здобутки міжнародної дизайнерської спільноти для шляхів збереження життя на планеті. Велика кількість саме шрифтових плакатів підтверджує інтерес дизайнерів з різних куточків планети до експериментів зі шрифтовими композиціями з метою пропагування найкращих інтересів людства засобами екологічного плакату. В статті висвітлено особливості графічних прийомів в екологічному плакаті авторства сучасних митців. Визначено композиційні засоби та експериментальні знахідки в шрифтовому дизайні. Проаналізовано різноманітність дизайнерських рішень в міжнародному шрифтовому плакаті. Виділено спектр графічних прийомів сучасної візуальної мови для досягнення ефективного впливу на глядача з метою підвищити ефект від повідомлень, стимулювати до участі в екологічних акціях, бути прикладом для нової плеяди екологічно-обізнаних графічних дизайнерів. Наголошено на тому, що типографіка є вишуканим ремеслом, яке за допомогою шрифту робить видимою мову і надає словам життя та силу, що дозволяє вільно вимовляти текст. Незважаючи на енергійність графічних дизайнерів в області шрифтової культури, існує певний дефіцит теоретичних досліджень стосовно своєрідностей шрифтових плакатів, створених дизайнерами різних країн, чий досвід може бути застосований в практиці нового покоління сучасних дизайнерів. Методичний аналіз візуальної мови графічних практик в царині шрифтового дизайну дасть можливість долучитись до творчих набутків широкої дизайнерської спільноти в галузі шрифтового плакату, уявити притаманні їм спрямованості, усвідомити їх в межах наукової спрямованості роботи.

Ключові слова: екологічний плакат, дизайн, графічний дизайн, шрифтовий плакат, шрифт, візуальна мова, графічні прийоми, візуальна комунікація.

Olena MUDALIGE,
orcid.org/0000-0003-0719-2319
Art Critic, Lecturer, PhD student at the Department of Graphic Design
Kharkiv State Academy of Design and Arts
(Kharkiv, Ukraine) elenamudalige@gmail.com

TOOLS FOR THE DESIGN OF THE ENVIRONMENTAL FONT POSTER

The article examines samples of an international typeface poster from a collection collected during the Kharkiv International Triennial of Environmental Posters «4th Block» (1991–2021), created in turn in memory of the tragedy at the Chernobyl nuclear power plant and with the aim of combining creative achievements of the international design community for ways to preserve life on the planet. A large number of precisely typeface posters confirms the interest of designers from different corners of the planet in experiments with typeface compositions with the aim of promoting the best interests of humanity through the means of an ecological poster. The article reflects the peculiarities of graphic techniques in ecological posters by modern artists. Compositional means and experimental findings in font design are defined. The variety of design solutions in the international font poster is analyzed. The selected range of graphic techniques of modern visual language to achieve an effective impact on the viewer in order to increase the effect of messages, stimulate participation in environmental actions, are an example for a new galaxy of environmentally aware graphic designers. It is noted that typography is an exquisite craft, which with the help of the font makes language visible and gives life and force to words, which allows the text to be pronounced freely. Despite the vigor of graphic designers in the field of font culture, there is a definite deficit of theoretical studies on the uniqueness of font posters created by designers of different countries. Their experience can be applied in the practice of a new generation of modern designers. Methodical analysis of the visual language of graphic practices in the field of typeface design will allow you to join the creative achievements of the wide design community in the field of typeface posters, present their inherent orientations, and understand them within the framework of the scientific orientation of the work.

Key words: environmental poster, design, graphic design, font poster, font, visual language, graphic techniques, visual communication.

Постановка проблеми. Існування вагомого фонду шрифтового плакату у світовому культурному просторі пояснюється безперервною увагою міжнародної дизайнерської спільноти до виражального потенціалу шрифтової графіки. Змінюється філософська сутність і художня складова виразності плакатів, мозаїка різноманітних графічних підходів відображає мінливий час. Постала необхідність дати характеристику новим засобам і візуальним рішенням у сучасному міжнародному дизайні шрифтових плакатів екологічного спрямування, які приймають участь у діалозі між представниками різних культур і насичують світовий мистецький простір якісними ідеями.

Аналіз досліджень. Проблеми плакату у наукових працях розглядав цілий ряд фахівців (Яремчук, 2013; Калашнікова, 2011; Северина, 2019; Затуловська, 2015; Шауліс, 2018). В дослідженні Г. Затуловської проаналізовано плакати кінця ХХ – початку ХХІ ст., в яких виявлено певні тенденції змін композиційного і стилістичного характеру, наголошено на співіснуванні простого і складного декоративного шрифтового художнього рекламного плакату (Затуловська, 2015: 70). Розглядаючи мистецтво плакату від кінця ХІХ ст. до 1960-х рр. ХХ ст. О. Калашнікова окреслила тенденції розвитку візуально-пластичної мови графічного дизайну в умовах глобалізації (Калашнікова, 2011: 203). Дослідниця К. Шауліс приділила увагу ключовим напрямкам та тенденціям сучасного японського екологічного плакату, виявивши основні групи плакатів відповідно до технік та художніх прийомів: шрифтові, графічні та фотоколажні. Автор дійшла висновку, що шрифтові плакати несуть у собі «подвійне» навантаження – за рахунок лише шрифту авторам вдається вкласти досить серйозний зміст у плакати (Шауліс, 2018: 89). Публікації О. Яремчук висвітлили основні періоди становлення й розвитку мистецтва шрифтового плакату, їх зв'язок з розвитком друкарських технологій та еволюцією шрифтових форм (Яремчук, 2013: 118). В дисертації О. Севериної визначено особливості графічної мови і специфіку візуальних засобів екологічного плакату, розглянуто перспективи розвитку екологічного плакату як самостійного жанру плакатного мистецтва, сформульовано його специфічні завдання (Северина, 2019: 264). Аналіз проведених розвідок стосовно засобів шрифтового дизайну в шрифтовому плакаті дозволив дійти висновку, що тематика міжнародного шрифтового плакату кінця ХХ – початку ХХІ ст. до сьогодні вивчена фрагментарно і не стала окремою темою уваги наукових досліджень. Не розкритим повною мірою залишається цілий спектр засобів шрифтового дизайну у сучасному міжнародному плакаті, що наголосує на важливості екологічної культури в суспільстві.

Мета статті – розглянути ефективні форми використання шрифту в процесі постійного вдосконалення навичок, спостереження та експериментування в сучасній дизайнерській практиці.

Виклад основного матеріалу. Здатність шрифту передавати інформацію, викликати емоції, ділитись історіями і впливати на поведінку здавна використовується дизайнерами в якості дієвого інструменту. В пошуках ідей та візуальних рішень, для поєднання змісту та форми, для надання типографічним композиціям більш дієвого змісту та енергійності міжнародна дизайнерська співдружність створює нову шрифтову мову для важливих плакатних повідомлень (Іваненко, Опалєв, 2018). Розглянемо різноманітні засоби дизайнерських рішень в міжнародному шрифтовому плакаті від митців різних культурних регіонів.

В першому прикладі представлені нові ідеї на базі швейцарського дизайну, чия простота та нейтральність дозволяють тексту мати перевагу. Максимальна «чистота поруч із благочестям» є теорією класичної швейцарської школи дизайну. Саме через свою нейтральність Helvetica є нескінченно пластичною та корисною. В роботах сучасних дизайнерів спостерігається простота та суворість, властива типографіці швейцарського стилю, що свідчить про інтерес та звернення до технологічності та раціоналізму світової тенденції середини ХХ століття. Але сучасні митці інтерпретують класику, надаючи їй більшої динаміки. На плакаті (рис. 1) гіперболізованим графічним акцентом виступають виділені зустрічні простори. Метод графічного акценту поглиблює естетику та додає динамічного ефекту дизайнерському посиланню. Критикуючи ненаситність людини до мирських благ, що вразила багато душ сучасних людей, дизайнер закликає задовольнятися своєю долею і дякувати навіть за мале.

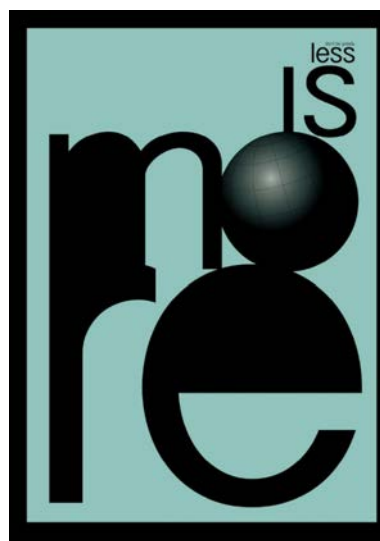

Рис. 1. Не будь жадібним, менше та краще. Андреас Стеттлер. Швейцарія

Наступний приклад демонструє істину, що повідомлення має привернути увагу, а не залишитися непрочитаним в загальній масі інформації. Нетривіальне рішення досягти виразності навіть за рахунок втрати зручності та легкості читання відкриває широкий простір винаходу та застосування прийомів акциденції, графічного членування та акцентування сенсу (Лаптон, 2020: 24). В наведеному плакаті використовується шрифт для формування чітких візуальних форм, які є читальними незважаючи на те, що частини деяких символів вирізані (рис. 2). Так як слова «дерева» та «вирубати» частково розкриті, передбачаючи замовчування або зухвалість масштабів проблеми, вони є поняттями, що відповідають темі плаката. Вирубання лісів (в плакаті мова йде про Афганістан) призводить до різкого погіршення стану навколишнього середовища і повітря, хижацьке винищення дерев позбавляє селян доступу до чистої питної води і створює загрозу сходу з селєвих потоків, що нічим не стримуються. За даними ООН, лісові ландшафти забезпечують важливі соціальні та культурні ресурси; вони є ґрунтом традиційного способу життя багатьох корінних народів. Також цей плакат є яскравим прикладом вдалого композиційного підпорядкування ілюстрації до шрифтової ідеї.

Рис. 2. Зупинити вирубку дерев. Павлова Тетяна. Україна

Наступний плакат японського дизайнера формує графічне зображення карти світу за допомогою шрифтової типографіки (рис. 3). Розмір шрифтового написання дорівнює розмірам зазначених країн в залежності від маси споживаної енергії. Середнє споживання електроенергії на одиницю населення відбиває рівень соціально-економічного розвитку, іншими словами, рівень

«комфорту» людини. Створюючи багатшарову динамічну структуру за допомогою шрифту, дизайнер висловлює стурбованість тим, що енергетичне споживання у світі чутливо впливає на екологічні системи.

Рис. 3. Споживання енергії. Ю. Такада. Японія

Ще один зразок того, як типографіка створює форму предмету, можна спостерігати в плакаті польського дизайнера, де слово «ізоляція» набуває форми келиха. В умовах невизначеності та тривожної інформації при пандемії «ковід», коли змінились економічні та соціальні відносини, сталося погіршення форм життя населення, серед яких найбільючішою виявилася суворі ізоляція та її наслідки. Дизайнери констатують факт дедалі більшої та небезпечної статистики споживання алкоголю з метою позбутися самотності, нудьги та екзистенційних страхів, і демонструють виразні ілюстровані твори, де шрифтова композиція виступає змістовним зображенням (рис. 4).

Рис. 4. Ізоляція. Войцех Мазур. Польща

Аналіз типографіки другої половини ХХ – початку ХХІ століття привертає увагу до тенденції наслідування рукописних джерел, вуличних шрифтів, графем із парканів та дитячих альбомів, що з'явилася ще в 90-ті роки. Дані написи в плакатах справляють враження дитячої безпосередності у письмі, досвіду т.з. «чистописання» у шкільних зошитах. Однак підробити дитячий почерк складно навіть професіоналу. Нова тенденція викликає інтерес у дослідників графічного дизайну. Індивідуальний почерк стає об'єктом досліджень та наслідування. Такі відомі дизайнери як Пола Шер, Стефан Загмайстер, Едд Фелла представили світові зразки власного почерку, викликали захоплення критиків та публіки, дали сміливість молодим дизайнерам нести нові ідеї у світ, демонструючи далеко неідеальні власні почерки та асоціюючи їх із каліграфією. Вони мають право так стверджувати тому, що освоювали шрифтову каліграфію у вишах в умовах кропіткої праці, дотримання правил і точності оригінальних зразків. І тепер вправі порушувати ці правила, відповідаючи і дотримуючись духу часу. Мабуть тому сучасні дизайнери сміливо використовують власноручні написи в плакатах. Яскравим прикладом даних стверджень є плакат італійського дизайнера, на якому енергія індивідуального неідеального почерку наголошує на важливому повідомленні: «Ідіть вперед з надією, і ви досягнете успіху» (рис. 5). Такі важливі слова особливі для тих, хто впав у розпач або зневірився у своїх можливостях (хаотичне розташування тла червоних ліній є підтвердженням нестабільного стану людини). Цінність слів саме у написанні простим людським почерком, від якого віє теплом і підтримкою. Як символ надії та невгасаючого життя в правій вертикальній частині плакату проходить зверху вниз намальована вручну зелена гілочка.

Рис. 5. Ідіть вперед з надією, і ви досягнете успіху.
Іюан Дінг. Італія

Дизайнери вибирають шрифт і способи акцентування, які допомагають прискорити процес сприйняття інформації і направити її до самої суті. Акцентування може бути реалізовано за рахунок ряду графічних прийомів: виділення положенням у слові або тексті, контрастування шрифтових знаків, застосування колірною або різнофактурного ефекту, введення зображення предметів замість окремих літер. Приклади даного використання часто зустрічаються у шрифтових плакатах екологічного спрямування.

В наступному плакаті на тлі материнської комп'ютерної плати зеленим кольором розгортається напис «E-WASTE», що в перекладі з англійської означає «електронні відходи», тобто зламани або морально застарілі електричні та електронні прилади (рис. 6). Без правильної утилізації або вторинної переробки E-WASTE становлять загрозу для навколишнього середовища та здоров'я людини. За оцінками ВОЗ, шкідливий вплив електронних відходів може загрожувати мільйонам вагітних жінок та працюючих дітей, зайнятих у секторі неформальної переробки відходів по всьому світу. Додаючи до основного напису композицію хаотично розташованих червоних літер, автор робить акцент за допомогою кольору, падаючого напрямку літер у просторі, поступової втрати останніх у глибині плакату. Таким чином створюється вже нове слово «DE-WASTEATION», тобто «спустошення» у всіх сенсах цього слова. Зміст плакатного повідомлення полягає у застереженні суспільства від трагічних наслідків, пов'язаних з переробкою електронних відходів. Найчастіше саме діти займаються збиранням відходів та ручним розбиранням пристроїв на деталі. У деяких країнах дітей залучають до таких занять через дешевизну їхньої праці та маленький розмір рук, що дозволяє ефективно розбирати на частини навіть найдрібніші предмети. Така робота створює безпосередній ризик дії високих доз шкідливих хімічних речовин на дітей. Грубий брусковий шрифт використано автором навмисно, щоб підкреслити кричущу безвідповідальність ділків, які бажають збагатитися за рахунок здоров'я дітей та жінок.

Кожен шрифт має своє призначення. Деякі шрифти є унікальними і стають у нагоді лише для певних цілей. Шрифт, спеціально розроблений для наступного плакату, має передати відчуття об'єму паперового матеріалу, що згинається під кутом 90 градусів. Дизайнер досліджує взаємодію світла паперової поверхні, розташування тіней, перехід зображення з двовимірного до тривимір-

Рис. 6. Спустощення. Івона Ріпеск-Костовиц, Польща

ного, щоб досягти вірного балансу між візуальною узгодженістю шрифту та поверхнею паперу. За основу типографічного плакату «Пам'ятати» (рис. 7) взято фразу відомого польського письменник і філософа Станіслава Єжи Леца: «У людини немає вибору – вона повинна бути людиною!». Експериментуючи з тривимірністю та імітацією об'єму, дизайнер створила шрифтову композицію семантично побудовану на образі сходів, ступінчастого метафоричного конструктора, що є ототожненням багаторівневого тернистого шляху життя людини, де за будь яких обставин важливо залишатись саме людиною.

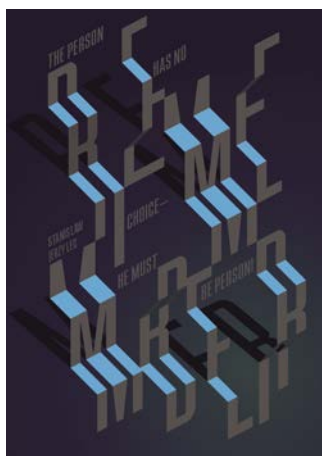

Рис. 8. Пам'ятати. Марина Костанда. Україна

Дослідниця I. Saltz стверджує, що тривимірний шрифт може бути створений у цифровому 3Д-середовищі, намальований від руки, фізично створений або мається на увазі за допомогою тіней. Все це надає типографському дизайну додаткової ваги та ефективності, покращує друковані та цифрові проекти (Saltz, 2009: 80). В наступному прикладі розглянуто оригінальну ідею відобразити інфографіку чисельності населення Землі на момент 2050 року, винайдену японським

дизайнером Йокіші Такада (рис. 9). За даними ООН на сьогодні найбільша у світі держава за чисельністю населення – Індія, на другому місці після неї – Китай, після розпаду СРСР третіми стали США, Індонезія та Пакистан займають четверте та п'яте місця, Нігерія, Бразилія, Бангладеш займають шосте, сьоме і восьме місця відповідно. Кожна з наведених країн на плакаті має вигляд будови з безлічі одиниць пластмасового «лего». Будови наділені глибиною, об'ємом та тінню. За одиницю виміру взято найменший елемент конструктора «лего» – у лівому нижньому кутку плакату позначено, що кожна одиниця конструкції дорівнює двом мільйонам людських осіб. Чим більше населення, тим більш об'ємною виглядає назва країни. Сегменти, з яких складаються літери, формують моноліт пластмасових блоків. Даний приклад комбінування графічних елементів для пояснення теми є переконливим. Візуалізована інформація легка до сприйняття. Автор досягає мети інфографіки – проінформувати та зробити перегляд цікавим.

Рис. 9. Популяція 2050. Йокіші Такада. Японія

Висновки. В даному дослідженні розглянуто сучасні шрифтові плакати, що зібрані за останні тридцять років під час проведення Міжнародної трієнале екологічного плакату «4-й Блок» в Харкові. Їх кількість підтверджує важливу роль шрифту у роботі міжнародної дизайн-спільноти і дає глибоке розуміння літерних форм та їх ефективного використання. «Силу» дизайну, здатного заохотити звертати увагу на важливі повідомлення, викликати почуття і розмірковувати, продемонстровано в наборі інструментів креативного дизайнерського процесу.

Дослідження засобів дизайну шрифтового плакату екологічного спрямування від сучасних графічних дизайнерів дозволяє зробити висновок, що дизайнери звертаються до раціоналізму світової тенденції швейцарського дизайну XX століття, надаючи їй більшої динаміки і нового змісту. Щоб привернути увагу до своїх

повідомлень і не дати їм загубитись у інформаційному просторі, митці вдаються до нетривіальних рішень, а саме: 1) досягнення виразності за рахунок втрати легкості читання; 2) відкриття широкого простору для застосування прийомів акциденції, графічного членування та акцентування сенсу; 3) надання форми предметам засобами типографіки, висловлюючи занепокоєність з приводу негативних тенденцій внаслідок впливу пандемії; 4) використання енергії індивідуального, неідеального почерку, щоб наголосити на важливих повідомленнях для підтримки розчарованих чи зневірених; 5) обрання засобів акцентування в шрифтових плакатах, які прискорюють процес сприйняття інформації і направляють її до самої суті. Також для покращення друкованих та цифрових проєктів митці застосовують принципи інфографіки в шрифтовому дизайні, експериментують з тривимірністю та імітацією об'єму,

досліджують взаємодію світла і тіні на поверхнях шрифтових інсталяцій, і таким чином досягають балансу між візуальною узгодженістю шрифту та поверхнею матеріалу.

Важливим аспектом в сучасному міжнародному шрифтовому плакаті екологічного спрямування є те, що новими засобами шрифтового графічного дизайну професіонали не втомлюються закликати до необхідності захищати тендітне благо природи і торкаються нових етичних проблем раціонального та помірною користування природними ресурсами, їх збереження для майбутніх поколінь.

Актуальність даного дослідження полягає у виявленні засобів і візуальних підходів в шрифтовому дизайні, що може стати практичним підґрунтям для наступних розробок нової дисципліни в галузі сучасної культури графічного дизайну екологічного спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваненко Т. Міжнародний студентський конкурс зі шрифту і каліграфії Pangram: становлення, розвиток, перспективи. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків: ХДАДМ. 2021. Вип. 2. С. 218-235.
2. Іваненко Т., Опалев М. Інноваційні шрифтові експерименти як засіб самовираження. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну», м. Київ, 20 квітня 2018 року. Київ: КНУТД. 2018. Том 2. С. 35-38.
3. Затуловська Г. Актуальні особливості розвитку сучасного шрифтового художнього плакату. Вісник КНУТД. Серія «Технічні науки». Київ. 2015. Вип. 1 (82). С. 66-72.
4. Калашнікова О. Зображальний аспект візуальної мови графічного дизайну (на матеріалі плакату): дис. ... кандидата мистецтвознавства : 17.00.07. Харків, 2011. 268 с.
5. Лаптон Е., Філіпс Д. Графічний дизайн: Нові основи. Друге Видання, змінене і доповнене / Еллен Лаптон, Дженніфер Коул Філіпс. Пер. з англ. І. Михайлішена. Київ: ArtHuss. 2020. 264 с.
6. Северина О. Екологічний плакат: становлення та розвиток (за матеріалами Міжнародних триєнале «4-й Блок») : дис. на здоб. наук. ступ. канд. мист. : 17.00.05 – Образ. мист-во; Харків. держ. акад. диз. і мист-в. Харків, 2019. 307 с.
7. Шауліс К. Сучасний японський екоплакат: на матеріалах триєнале «4-й БЛОК». Традиції та новачі у вищій архітектурній освіті. 2018. Вип. 4. С. 84-90.
8. Яремчук О. Шрифтовий плакат у системі поліграфічного дизайну. Українська академія мистецтв (дослідницькі та науково-методичні праці). 2013. Вип. 20. С. 114-122.
9. Saltz Ina. Typography Essentials : 100 Design Principles for Working with Type, Quarto Publishing Group USA, 2009. ProQuest Ebook Central. Режим доступу: <https://fliphtml5.com/ysvhh/scga/basic>

REFERENCES

1. Ivanenko T. (2021) Miznarodniy studentskiy konkurs zi shriftu i kaligrafii Pangram: stanovlenniya, rozvitok, perspektivi. [Pangram international student competition in font and calligraphy: formation, development, prospects] Visnyk Kharkivskoi derjavnoi akademii dizaynu i mistetstv - Bulletin of Kharkov State Academy of Design and Arts, 2. 218-235. [in Ukrainian].
2. Ivanenko T., Opalev M. (2018) Innovatsiyni schriftovi experimenty yak zasib samoviradjeniy. [Innovative font experiments as a means of self-expression] Zbirnik materialiv miznarodnoi praktichnoi konferensii «Aktualni problemi suchasnogo dizaynu» - Proceedings of the International Scientific and Practical Conference «Actual Problems of Modern Design», 2. 35-38. [in Ukrainian].
3. Zatulovska G. (2015) Aktualni osoblivosti rozvitku suchasnogo shriftovogo hudojnyogo plakatu. [Current features of the development of modern font art poster] Visnyk KNUTD - Bulletin of the KNUTD, 1 (82). 66-72. [in Ukrainian].
4. Kalashnikova O. (2011) Zbradjalny aspekt vizualniy movi grafichnogo dizaynu (na materialy plakatu). [Illustrative aspect of visual language of graphic design (on poster material)] (Extended abstract of PhD thesis). [in Ukrainian].
5. Lapton E., Filipis J. (2020) Grafichniy dizain: Novi osnovi. Druge vidanniy, zminene i dopovnene / Elen Lapton, Djenifer Koul Fillips. Kiyv : ArtHuss. 264 p. [in Ukrainian].
6. Severina O. (2019) Ecologichniy plakat: stanovlenniya ta rozvitok (za materialami Midjnarodnikh trienale ekoplakatu «4-y Block»). [Ecological poster: formation and development (based on the materials of the International Triennial «4th Block»)] Thesis for a scientific degree Candidate of Art History : 17.00.05 - Fine Arts. KSADA. Kharkiv. [in Ukrainian].
7. Shaulis K. (2018) Suchasnyi japonskyi ecoplakat: na materialakh trienale «4-th BLOCK». [Modern Japanese eco-poster: on the materials of the triennial «4-th BLOCK»] Traditsii i novatsii u vishiy arkhitekturniy osviti - Traditions and innovations in higher architectural education, 4. 84 -90. [in Ukrainian].
8. Yaremchuk O. (2013) Sriftoviy plakat u systemi poligrafichnogo dizaynu. [Font poster in the system of printing design] Ukrainska akademiya mistetstv (doslidnitski ta naukovo-metodichni pratsi) - Ukrainian Academy of Arts (research and scientific-methodical works), 20. 114-122. [in Ukrainian].
9. Saltz I. (2009) Typography Essentials: 100 Design Principles for Working with Type, Quarto Publishing Group USA. ProQuest Ebook Central. Redjim dostupu: <https://fliphtml5.com/ysvhh/scga/basic>.